

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради Бердянського
державного педагогічного університету
від 02.09.2021 р., протокол №01

Українська діалектологія

(назва освітнього компоненту)

ПРОГРАМА

обов'язкової навчальної дисципліни

підготовки _____ **бакалавра** _____
(назва ступеня вищої освіти)

спеціальності _____ **014 Середня освіта** _____
(шифр і назва спеціальності)

предметної спеціальності _____ **014.01 Середня освіта (Українська мова і література)** _____
(шифр і назва предметної спеціальності)

освітньо-професійної програми _____ **«Середня освіта (українська мова і література)»** _____
(назва освітньо-професійної програми)

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Олена Крижко, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та славістики

Обговорено та рекомендовано методичною радою Бердянського державного педагогічного університету 17.06.2021 р., протокол №10.

ВСТУП

Програма обов'язкової навчальної дисципліни «Діалектологія української мови» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Середня освіта (українська мова і література)» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література).

Предметом навчальної дисципліни є вивчення фонетичної, граматичної і лексичної будови говорів, говірок і наріч, географічного поширення окремих чи багатьох діалектних явищ, виділення певних діалектних територіальних одиниць і групування говорів.

Міждисциплінарні зв'язки: курс «Українська діалектологія» пов'язаний з такими навчальними дисциплінами:

1. *Сучасна українська літературна мова:* поняття «діалект», «діалектизм», «діалектне членування української літературної мови».
2. *Історія української літературної мови:* характеристика історичних етапів розвитку української літературної мови, встановлення взаємодії української літературної мови та її діалектів на різних етапах її розвитку.
3. *Історія української літератури:* твори художньої літератури, що відображають діалектне мовлення.
4. *Старослов'янська мова:* фонетична та граматична система старослов'янської мови.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Українська діалектологія» є формування у здобувачів вищої освіти-філологів системи знань з відповідного курсу, вироблення в них умінь та навичок збирати й аналізувати діалектний матеріал, розуміння важливості діалектної мови для історії народу, історії мови, духовної та матеріальної культури українців, української літературної мови.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Українська діалектологія» є вироблення в здобувачів вищої освіти навичок коментувати діалектні явища, аналізувати їх; умінь застосовувати набуті знання на практиці; готовність майбутніх учителів української мови до роботи в умовах діалектного оточення в практиці викладання рідної мови в школі; вироблення навичок розрізняти мову різних говірок; виділяти особливості рідної говірки; користуватися методами й прийомами збирання діалектного матеріалу.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні набути таких компетентностей та продемонструвати такі результати навчання:

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач	Програмні результати навчання
ЗК 1 Здатність діяти відповідально й свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права й обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку (громадянська компетентність). ЗК 2 Здатність до особистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (соціально компетентність). ЗК 3 Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві;	ПРЗ 1.1 Норми й стилі української літературної мови, використання усного та писемного мовлення. ПРЗ 1.2 Інтонаційні та позамовні засоби виразності мовлення в українській мові. ПРЗ 1.3 Основні функції й закони розвитку мови як суспільного явища, різномірневу (си-стемну) організацію української мови та її норми, особливості використання мовних одиниць у певному контексті, мовний дискурс художньої літератури й сучасності. ПРЗ 1.4 Соціокультурна ситуація розвитку української мови, особливості використання мовних одиниць у певному

здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження (культурна компетентність). ПК 1.1 Здатність забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою. ПК 1.2 Здатність забезпечувати здобуття учнями освіти з урахуванням особливостей мовного середовища в закладі освіти (мова національної меншини України). ПК 1.4 Здатність формувати й розвивати мовно-комунікативні вміння та навички учнів. ПК 1.5 Здатність вільно володіти українською мовою, адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетентності в процесі фахової і міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах. ПК 1.7 Здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української мови в закладах середньої освіти, практиці навчання української мови. ПК 2.1 Здатність моделювати зміст навчання української мови відповідно до обов'язкових результатів навченості учнів. ПК 2.2 Здатність формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та вміння, спільні для всіх компетентностей, засобами української мови. ПК 2.4 Здатність добирати й використовувати сучасні та ефективні методики й технології навчання української мови. ПК 2.5 Здатність розвивати в учнів критичне мислення. ПК 2.6 Здатність здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів з української мови на засадах компетентнісного підходу. ПК 2.7 Здатність формувати ціннісні ставлення в учнів засобами української мови. ПК 2.8 Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах українською мовою,	контексті. ПРЗ 1.6 Особливості вивчення мови/навчання мовою національної меншини України. ПРЗ 1.8 Стратегії комунікації з учасниками освітнього процесу. ПРЗ 1.9 Знає сучасні філологічні й дидактичні засади навчання української мови. ПРЗ 2.1 Вимоги до результатів навчання за державними стандартами освіти, типовими освітніми програмами з української мови. ПРЗ 2.2 Ґрунтовні знання освітньої галузі/навчального предмета (інтегрованого курсу) і можливостей її/його інтеграції з іншими освітніми галузями/навчальними предметами (інтегрованими курсами). ПРЗ 2.5 Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів і рівнів сформованості їхніх компетентностей з української мови. ПРЗ 2.6 Види інтеграції в навчанні, підходи до інтегрованого навчання учнів української мови. ПРЗ 2.7 Форми, методи та засоби навчання, виховання й розвитку учнів різних вікових груп засобами української мови. ПРЗ 2.11 Компетентнісний підхід до оцінювання результатів навчання учнів з української мови. ПРЗ 2.12 Підходи до формування ціннісних ставлень учнів. ПРЗ 5.1 Методи ведення діалогу та полілогу, усвідомленого та емпатійного слухання, ненасильницької та безконфліктної комунікації; культура діалогу. ПРЗ 5.2 Розмаїття та унікальність різних культур у суспільстві, відмінності між людьми, стратегії попередження, подолання й трансформації конфліктів. ПРЗ 12.1 Види оцінювання результатів навчання учнів. Форми оцінювання. Критерії та рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів з української мови. ПРЗ 12.3 Методи й прийоми здійснення аналізу та рефлексії навчальної діяльності учнів та її результативності. Методи та прийоми, методики і технології здійснення самооцінювання та взаємооцінювання учнями результатів їхнього навчання

володіти методикою розвитку мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт. ПК 12.1 Здатність здійснювати оцінювання й аналіз результатів навчання учнів з української мови. ПК 12.2 Здатність забезпечувати самооцінювання та взаємооцінювати результатів навчання з української мови. ПК 13.1 Здатність використовувати інновації в навчанні української мови.	української мови. ПРЗ 14.2 Загальні та професійні компетентності вчителя. Вимоги до професійної діяльності вчителя української мови з урахуванням змін в освітній політиці, змісті освіти. ПРУ 1.1 Під час виконання службових обов'язків здійснювати усну та письмову комунікацію державною мовою. ПРУ 1.2 Застосовувати прийоми та методи збагачення мовлення учнів для висловлення ними думок, почуттів і ставлень, сприяння мовній творчості учнів. ПРУ 1.3 Володіє комунікативною мовленнєвою компетентністю з української мови (лінгві-стичний, соціокультурний, прагматичний компоненти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти), здатний удосконалювати й підвищувати власний компетентнісний рівень. ПРУ 1.4 Ураховувати особливості вивчення мови/навчання мовою національної меншини України під час навчання предметів (інтегрованих курсів). ПРУ 1.5 Використовувати мовний, мовленнєвий та культурний досвід учнів, які належать до національних меншин України, у процесі здобуття ними освіти. ПРУ 1.7 Формувати в учнів здатність до взаєморозуміння, міжособистісної взаємодії засобами активної та пасивної комунікації. ПРУ 2.2 Формувати в учнів уявлення про освітню галузь/навчальний предмет (інтегрований курс) на основі сучасних наукових досягнень. ПРУ 2.3 Застосовувати сучасні методики й технології моделювання змісту навчання учнів української мови. ПРУ 2.5 Застосовувати міжпредметні зв'язки та інтеграцію змісту різних освітніх галузей, навчальних предметів (інтегрованих курсів) під час підготовки та проведення навчальних занять. ПРУ 2.6 Формувати в учнів розуміння природних зв'язків різних процесів, уміння розв'язувати практичні завдання, що вимагають синтезу знань із різних освітніх галузей; розвивати в учнів системне мислення. ПРУ 2.10 Формувати в учнів уміння аналізувати, обґрунтовувати, доводити

	власну думку, ставити запитання, висувати власні припущення, розрізняти факти й здогади, узагальнювати інформацію. ПРУ 2.11 Застосовувати технології розвитку в учнів критичного мислення для розуміння себе, своїх цінностей і потреб, здатності до осмислення власних рішень і їх наслідків, навичок рефлексії. ПРУ 2.12 Розвивати в учнів здатність протистояти інформаційному тиску, усвідомлювати маніпуляції. ПРУ 2.13 Оцінювати результати навчання учнів української мови й здійснювати їх моніторинг на засадах компетентнісного підходу. ПРУ 2.14 Формувати ціннісні ставлення в учнів у процесі їхнього навчання, виховання й розвитку. ПРУ 5.1 Організовувати діалог і полілог з учнями та іншими учасниками освітнього процесу, поважаючи права людини та суспільні цінності. ПРУ 8.2 Уживати заходів щодо запобігання та протидії булінгу, різним проявам насильства серед учнів та інших учасників освітнього процесу.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Вступ. Діалектологія як наука. Літературна мова та діалекти.

Тема 1. Вступ. Діалектологія як наука. Літературна мова та діалекти.

Вступ. Методологічна основа і структура курсу української діалектології. Поняття про територіальні діалекти. Говірка, говір, діалект, наріччя (діалектна група). Діалекти територіальні й соціальні. Місце діалектології як науки серед інших розділів мовознавства. Значення діалектології для історії мови. Діалектологія й ономастика. Взаємозв'язок діалектології з історією народу, археологією, етнографією, етнолінгвістикою, фольклористикою, історією літератури, літературознавством, лінгводидактикою й іншими науковими галузями та навчальними дисциплінами. З історії вивчення української діалектології. Різновиди місцевих діалектів. Мова і діалекти на різних етапах суспільно-історичного розвитку. Літературна мова та діалекти: основні ознаки та відмінності. Соціальні діалекти.

Змістовий модуль 2. Методи збирання та вивчення народних говорів.

Тема 2. Методи збирання та вивчення народних говорів.

Джерела вивчення територіальних діалектів – жива народна мова, фольклорно-етнографічні записи. Анкетний метод запису діалектного матеріалу, його позитивні та негативні риси. Експедиційний метод збирання діалектного матеріалу. Програми для збирання матеріалів до Діалектичного атласу української мови. Описовий метод.

Монографічне діалектне дослідження, різновиди монографічних досліджень. Картографічний метод у лінгвогеографії. Типи лінгвістичних атласів. Фонетична транскрипція.

Модуль 2

Змістовий модуль 3. Наріччя та говори української мови.

Тема №3. Наріччя та говори української мови.

Діалектна основа української літературної мови. Територіальні й соціальні діалекти. Наріччя, діалектна мова. Північне наріччя. Південно-східне наріччя. Південно-західне наріччя.

Акцентуаційні, фонетичні, словотвірні, граматичні, лексичні, семантичні, фразеологічні діалектизми. Міжмовні контакти української мови.

Змістовий модуль 4. Фонетика. Український діалектний вокалізм. Український діалектний консонантизм.

Тема №4. Фонетика. Український діалектний вокалізм.

Загальна характеристика українського діалектного вокалізму. Відмінності в системі голосних фонем у діалектах української мови. Склад голосних в системі говорів. Особливості діалектного протиставлення голосних фонем.

Інші явища вокалізму: явище афери (зокрема в поліських говорах), вставні голосні [o], [e]; гіперичні явища тощо.

Тема №5. Український діалектний консонантизм.

Загальна характеристика консонантизму українських діалектів. Склад приголосних фонем у говорах. Мікросистема українського консонантизму і діалектні відмінності в них. Кореляція твердості / м'якості приголосних у говорах. Пом'якшення окремих груп приголосних перед [і] залежно від походження. Палатальні приголосні [ж], [ш], [ч], [дж] у частині говорів. Диспалатація [р] у різних позиціях у частині говорів; палаталізація у кінці складів і слів у діалектах. Явища асиміляції, протези, метатези діалектів.

Модуль 3

Змістовий модуль 5. Діалектна лексика і фразеологія.

Тема 6. Діалектна лексика і фразеологія.

Лексика непродуктивна і продуктивна. Особливості діалектної лексики. Багатство діалектної лексики, яка стосується спеціальних галузей господарства. Нетермінологічна діалектна лексика. Етнографічні діалектизми. Діалектні словники. Діалектні відмінності у фразеології. Фразеологічна синонімія. Шляхи виникнення діалектних фразеологізмів.

Змістовий модуль 6. Діалектна морфологія і синтаксис.

Тема 7. Діалектна морфологія і синтаксис.

Спільні і відмінні риси морфології української діалектної мови. Характерні відмінності в словотворі. Діалектні структури-інновації.

Морфологічні відмінності, зумовлені особливостями фонетики місцевих діалектів. Морфологічні відмінності, викликані різними напрямками граматичної аналогії (індукції).

Іменник. Відмінності в категорії роду. Діалектні відмінності в категорії числа іменників. Збереження в говорах форм двоїни. Особливості відмінювання іменників у діалектах.

Прикметник. Діалектні відмінності прикметникових форм. Розрізнення твердих і м'яких основ у різних українських діалектах. Розрізнення стягнених і нестягнених форм називного відмінка однини й множини. Ступені порівняння прикметників. Особливості відмінювання прикметників.

Числівник. Відмінності в діалектах української мови фонетичного та морфологічного характеру. Особливості відмінювання окремих числівників (*один, чотири* та ін.). Дробові числівники в окремих українських говорах.

Займенник. Діалектні особливості в займенникових формах. Збереження в говорах паралельно із звичайними формами займенників давніх енклітичних форм, які в мовному потоці інтонаційно приєднуються до попереднього слова, утворюючи одне фонетичне ціле. Поширеність у південно-східних та в поліських говорах особового займенника без протетичного *н* (в конструкції з прийменником (*у його*)); скорочені форми займенника *йому, її* в південно-західних говорах (*му, її*) та ін. Редуковані займенникові форми. Займенники-артиклі.

Дієслово. Велика строкатість дієслівних форм. Форми інфінітива в різних діалектах. Відмінності поміж діалектами в оформленні зворотних дієслів. Особливості дієвідмінювання дієслівних форм.

Своєрідність синтаксису в південно-західному наріччі: протиставлення організації словосполучень і речень цієї системи південно-східним та поліським діалектам. Близькість південно-східної системи до синтаксичної системи літературної мови.

Діалектні відмінності в словосполученні. Відмінності в структурі простого та складного речення.

3. Рекомендована література

Основна

1. Березовська Г. Г. Українська діалектологія: навч. посіб. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. 154 с.
2. Гопштер Є. А. Українська діалектологія: навч.-метод. посіб. Горлівка: ГДПШМ, 2005. 108 с..
3. Гримашевич Г. Українська діалектологія. Житомир, 2010. 172 с.
4. Мойсієнко В. Історична діалектологія української мови. Північне (поліське) наріччя: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 284 с.
5. Монахова Т. В. Українська діалектологія: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 128 с.
6. Панцьо С. Є. Українська діалектологія: практикум: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2013. 132 с.
7. Сердега Р. Л., Сагаровський А. А. Українська діалектологія: навч. посіб. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 156 с.
8. Торчинська Н. М. Українська діалектологія: навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с.
9. Українська діалектологія: навч.-метод. посіб. для студ. ф-ту укр. філології денної та заоч. Форм навчання / Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина. Черкаси: ЧНУ, 2006. 68 с.
10. Шеремета Н. П. Українська діалектологія: практичні заняття: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський, 2005. 124 с.

Додаткова

1. Анісімова Л. Г. Назви верхнього одягу у поліських, волинських та подільських говірках *Дослідження з української діалектології*. Київ: Наук. думка, 1991. С. 126–140.
2. Антонюк С. Народні назви шляхів сполучення Ровенщини *Українська мова*. 2009. № 3. С. 72–82.
3. Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія: навч. посіб. Луцьк: Волин. націон. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 256 с.
4. Аркушин Г. Л. Мисливська лексика західнополіського говору (Матеріали до «Лексичного атласу української мови») *Дослідження з української діалектології*. Київ: Наук. думка, 1991. С. 181–225.
5. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків: Основа, 1991. 256 с.
6. Баценко К. С. Про назви деяких побутових реалій у говорах Хмельниччини. *Праці XIII Республіканської діалектологічної наради*. Київ: Наукова думка, 1971. С. 298–304.
7. Бевзенко С. П. Актуальність вивчення української діалектної лексики і фразеології *Мовознавство*. 1974. № 2. С. 15–19.
8. Бевзенко С. П. Вивчення української діалектології. *Історія українського мовознавства*. Київ, 1991. С. 128–150.
9. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ: Вища школа, 1980. 246 с.
10. Бевзенко С. П. Українська діалектологія: зб. вправ і завдань. Київ: Вища школа, 1987. 129 с.
11. Бичко З. М. Діалекти української мови. *Етнографія України*: навч. посіб. Львів: Світ, 1994. С. 159–168.
12. Бичко З. М. Діалектна лексика наддністрянського говору. Тернопіль: Лідер, 2000. 280 с.
13. Бичко З. М. Діалектна лексика Опілля. Львів: Фенікс, 1997. 136 с.

14. Бичко З. М. Назви одягу і взуття в наддністрянському говорі. *Діалектні студії. Мова в часі і просторі*: збірник на пошану Дмитра Гринчишина. Львів, 2003. С. 276–281.
15. Бігусяк М. В. З лексики родильного обряду в гуцульських говірках *Український діалектологічний збірник*: Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової. Київ: Довіра, 1997. С. 293–301.
16. Бігусяк М. В. Весільна лексика говірок гуцульсько-буковинського порубіжжя *Українська мова на Буковині*: тези. Чернівці: Рута, 1994. С. 65–66.
17. Біла О. С. Дослідження з українського діалектного вокалізму. Чернівці: ЧДУ, 1974. 40 с.
18. Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів / укл. Руснак Н., Гуйванюк Н., Бузинська В. Чернівці: Рута, 2006. 383 с.
19. Вакалюк Я. Ю. Лексико-семантична характеристика назв одягу в говірках Прикарпаття. *Проблеми української діалектології на сучасному етапі*: тези. Житомир, 1990. С. 181–182.
20. Варченко І. О. Лубенські говірки і діалектна суміжність: фонетичні риси протягом трьох століть. Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. 250 с.
21. Ващенко В. С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини. Дніпропетровськ, 1968. 158 с.
22. Ващенко В. С. Полтавські говори. Харків: Вид-во Харківського держ. ун-ту, 1959. 536 с.
23. Винниченко І. Українці Берестейщини, Підляшшя й Холмщини в першій половині ХХ століття: хроніка подій. Київ, 1997. 288 с.
24. Герман К. Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: фонетика, фонологія. Чернівці: Рута, 1995. 400 с.
25. Глуховцева К. Д. Говірка як об'єкт діалектологічних досліджень. *Діалектологічні студії. 4. Школи, постаті, проблеми*. Львів, 2004. С. 262–274.
26. Глуховцева К. Д. Етнографічні дослідження Східної Слобожанщини як джерело вивчення місцевих говірок. *Проблеми філології*: зб. наук. праць, присв. 70-річчю Луганського педагогічного інституту. Луганськ, 1993. С. 96–106.
27. Глуховцева К. Фонематичні та фонетичні особливості східнослобожанських говірок *Діалектологічні студії*. Вип. 5: Фонетика, морфологія, словотвір. Львів, 2005. С. 59–74.
28. Говірки Чорнобильської зони: тексти / упоряд. П. Ю. Гриценко, Н. П. Прилипко, О. А. Малахівська, Л. А. Москаленко, Л. Г. Анісімова та ін. Київ: Довіра, 1996. 358 с.
29. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання діалектної лексики. Київ: Наук. думка, 1990. 269 с.
30. Гриценко П. Ю. Лексична система говорів і картографування. *Українська діалектна лексика*. Київ: Наукова думка, 1987. С. 10–20.
31. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. Київ: Наук. думка, 1984. 227 с.
32. Гриценко П. Ю. Тваринницька лексика українських західностепових говірок. Питання організації тематичної групи. *Структура українських говорів*. Київ: Наук. думка, 1982. С. 142–170.
33. Гриценко П. Ю. Основні риси подільського говору. *Поділля: Історико-етнографічне дослідження*. Київ, 1994. С. 102–110.
34. Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / відпов. ред. Я. Закревська. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2000. 364 с.
35. Гуцульщина: лінгвістичні етюди. Київ: Наук. думка, 1991. 308 с.
36. Дзензелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ч. 1: Фонетика. Ужгород: Вид-во Ужгород. держ. ун-ту, 1965. 90 с.
37. Дзензелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології (вступні розділи). Ужгород: Вид-во Ужгород. держ. ун-ту, 1966. 99 с.
38. Дзензелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. Київ, 1987. 308 с.
39. Євтушок О. М. Народна будівельна лексика Західного Полісся. Рівне, 1990. 145 с.

40. Железняк І. М. Роль і етнолінгвістичні процеси середньонадніпрянського Правобережжя. Київ: Наук. думка, 1987. 203 с.
41. Жилко Ф. Т. Ареальні системи української мови. *Мовознавство*. 1990. № 4. С. 18–27.
42. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ: Рад. школа, 1955. 315 с.
43. Залеський А. М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. Київ, 1973. 156 с.
44. Івченко А. О. Ареальний опис фразеології українських народних говорів. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1995. Т. 5. С. 155–168.
45. Івченко А. О. Фразеологія українських говірок Пряшівщини на загальноукраїнському та слов'янському тлі. *Наукові записки*. Пряшів, 1993. № 18. С. 137–144.
46. Куриленко В. М. Лексика тваринництва поліських говорів. Суми: Мрія, 1991. 87 с.
47. Мартинова Г. І. Лінгвістична географія Правобережної Черкащини. Черкаси, 2000. 265 с.
48. Мартинова Г. І. Середньонадніпрянський діалект. Фонологія і фонетика. Черкаси, 2003. 367 с.
49. Матвіяс І. Г. Групування говорів української мови. *Структура українських говорів*. Київ: Наукова думка, 1982. С. 3–68.
50. Матвіяс І. Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 3–9.
51. Матвіяс І. Г. Проблема визначення наріч української мови. *Мовознавство*. 2001. № 2. С. 13–17.
52. Матвіяс І. Г. Суміжні говори трьох наріч. *Структурні рівні українських говорів*. Київ: Наук. думка, 1985. С. 91–120.
53. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ: Наук. думка, 1990. 161 с.
54. Мойсієнко В. М. Фонетичні особливості поліського наріччя. *Українські і поліські говірки пограниччя*. Любін-Луцьк, 2001. С. 51–59.
55. Никончук М. В. Програма-питальник до лексичного атласу Правобережного Полісся. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 80 с.
56. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся. Київ: Наук. думка, 1985. 310 с.
57. Никончук М. В., Никончук О. М. Транспортна лексика Правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов. Київ: Наук. думка, 1990. 291 с.
58. Панцьо С. Є. Збільшено-експресивні похідні іменники у лемківському діалекті. *Studia methodologica*. 2000. № 7. С. 50–53.
59. Панцьо С. Є. Лексико-семантичний спосіб творення іменників словотвірної категорії особи в лемківському говорі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Серія: Мовознавство. Вип. 2. 2004. С. 260–270.
60. Панцьо С. Є. Словотвірний розряд назв осіб жіночої статі у лемківському діалекті. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 2. Ужгород, 2000. С. 161–166.
61. Панцьо С. Є. Словотвірні потенції субстантивів у діалекті лемків (на матеріалі фольклорно-етнографічних записів). *Українська мова і література: історія, сучасний стан, перспективи розвитку: науковий щорічник*. Тернопіль, 1999. С. 18–23.
62. Північно-східна Слобожанщина: матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. 256 с.
63. Поділля: історико-етнографічне дослідження / Артюх Л. Ф., Балушко В. Г., Болтарович З. Є. та ін. Київ: Доля, 1994. 504 с.
64. Сабадош І. В. Зв'язки української мови з іншими мовами у ботанічній лексиці. *Компаративний аналіз: питання історії і практики*. Київ, 1992. С. 19–29.
65. Сіденко Н. Семантична структура гідрографічних апелятивів у говірках Донеччини. *Волинь-Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. Вип. 6. Житомир: Редакційно-видавничий відділ Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2001. С. 100–102.

66. Сіденко Н. Фактори виникнення і функціонування діалектної географічної номенклатури *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць. Донецьк: ДонНУ, 2000. Вип. 6. С. 253–255.
67. Східнословобожанські українські говірки: наук.-навч. посіб. / Глуховцева К. Д., Леснова В. В., Ніколаєнко І. О. та ін. Луганськ, 2001. 107 с.
68. Фроляк Л. Звукові ряди фонем /e/ та /u/ у східностепових говірках з північноукраїнською основою *Вісник Луганського держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. 2000. № 4. С. 64–69.
69. Фроляк Л. Середній [л] у східностепових говірках Донеччини. *Вісник Луганського держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. 2001. № 12. С. 2–61.
70. Шеремета Н. П., Коваленко Н. Д. Навчальна практика з діалектології: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2003. 84 с.

Лінгвістичні атласи

1. Атлас української мови: у 3-х т. / відп. ред. А. М. Залеський, І. Г. Матвіяс. Київ: Наук. думка, 1984. Т. 1. 498 с.
2. Атлас української мови: у 3-х т. / відп. ред. А. М. Залеський, І. Г. Матвіяс. Київ: Наук. думка, 1988. Т. 2. 520 с.
3. Атлас української мови: у 3-х т. / відп. ред. А. М. Залеський, І. Г. Матвіяс. Київ: Наук. думка, 2001. Т. 3. 274 с.
4. Герман К. Атлас українських говірок Північної Буковини: у 2-х т. Т.1: Фонетика. Фонологія. Чернівці: Видавнича спілка «Час», 1995. 314 с.
5. Герман К. Атлас українських говірок Північної Буковини: у 2-х т. Т. 2: Словозміна. Службові слова. Чернівці: Прут, 1998. 215 с.
6. Глуховцева К. Лінгвістичний атлас лексики народного побуту українських східнословобожанських говірок. Луганськ: Альма-матер, 2003. 183 с.
7. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центрально-поліських говірок: матеріали до Лексичного атласу української мови. Вінниця, 2012. 304 с.
8. Дзедзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (лексика). Ужгород: Вид-во наук. тов. ім. Т. Г. Шевченка у Львові, 1993. Ч. III. 133 с.
9. Євтушок О. М. Атлас будівельної лексики Західного Полісся. Рівне, 1993. 133 с.
10. Загальнослов'янський лінгвістичний атлас. Київ, 1988. 187 с.
11. Куриленко В. М. Атлас лексики тваринництва у поліських діалектах. Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. 260 с.
12. Латта В. Атлас українських говорів Східної Словаччини. Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, 1991. 555 с.
13. Назарова Т. В. Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті. Київ: Наукова думка, 1985. 136 с.
14. Никончук М. В. Лексичний атлас правобережного Полісся. Київ-Житомир, 1994. 480 с.
15. Омельковець Р. С. Атлас західнополіських назв лікарських рослин. Луцьк, 2003. 134 с.
16. Сабадош І. В. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород, 1999. 103 с.

Діалектні словники

1. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: у 2-х т. Луцьк: Вежа, 2000. Т. 1. 380 с.
2. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: у 2-х т. Луцьк: Вежа, 2000. Т. 2. 459 с.
3. Бичко З. М. Наддністрянські говірки. Короткий словник. Тернопіль, 2005. 80 с.
4. Брилінський Д. Словник поліських говірок. Хмельницький, 1992. 92 с.
5. Вархол Н., Івченко А. Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини. Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, 1990. 160 с.
6. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів. Харків, 1960. Вип.1. 538 с.
7. Вікторіна О. М. Словник лексики та фразеології народної медицини й лікувальної магії Кіровоградщини. Кіровоград: Центральне українське видавництво, 2006. 436 с.
8. Гримашевич С. Словник назв одягу та взуття середньополіського і суміжних говірок. Житомир, 2002. 184 с.
9. Гуцульські говірки. Короткий словник / за ред. Я. В. Закревсько. Львів, 1997. 230 с.

10. Доброльожа Г. М. Ідеографічний словник поліських народних порівнянь з компаративними об'єктами-назвами тварин. Київ.: Волинь, 1997. 53 с.
11. Зеленько А. С., Сенчук І. В., Середа Ф. Я. Словник східнополіського говору: методичні вказівки з діалектології української мови. Луганськ, 1990. С. 5–40.
12. Івченко А. О. Матеріали до фразеологічного словника Харківщини. *Збірник Харківського історико-географічного товариства. Нова серія*. Харків, 1993. С. 153–162.
13. Івченко А., Верхол Н. Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини. Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, 1990. 160 с.
14. Коваленко Н. Д. Матеріали до словника фразем західноподільських говірок *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. праць міжнар. конф. на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського. Вип. 4. Українське і слов'янське мовознавство. Ужгород, 2001. С. 253–257.
15. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок. *Українська діалектна лексика*: зб. наук. праць. Київ: Наук. думка, 1987. С. 62–267.
16. Крашеніннікова Т. В. Короткий словник діалектизмів українських літературних казок ХІХ століття. Дніпропетровськ: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2008. 48 с.
17. Леснова В. В. Матеріали до словника говірок Східної Слобожанщини: людина та її риси. Луганськ: Вид-во «Шлях», 1999. 76 с.
18. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ, 1974. 260 с.
19. Магрицька І. Словник весільної лексики українських східнослобожанських говірок (Луганська область). Луганськ, 2003. 172 с.
20. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958. 77 с.
21. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2-х ч. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 1. 495 с.
22. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2-х ч. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 2. 215 с.
23. Паламарчук Л. С. Словник специфічної лексики села Мусіївки (Вчорайшенського району Житомирської області) *Лексикографічний бюлетень*. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. Вип. 6. С. 22–35.
24. Панцьо С. Матеріали до словника лемківських говірок. Ч. 1: Дієслівна лексика. Тернопіль, 2008. 108 с.
25. Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ, 2004. 362 с.
26. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.
27. Сизько А. Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ, 1990. 100 с.
28. Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
29. Словник діалектної лексики Луганщини / за ред. З. С. Сікорської. Київ: Шлях, 2002. 224 с.
30. Словник українських східнослобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Леснова, І. Ніколаєнко, Т. Терновська, В. Ужченко. Луганськ, 2002. 234 с.
31. Ступінська Г. Ф., Битківська Я. В. Фразеологічний словник лемківських говірок. Тернопіль: Богдан, 2013. 464 с.
32. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ: Альма-матер, 2005. 348 с.
33. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник. Львів, 2002. 216 с.
34. Чабаненко В. А. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя, 2001. 201 с.
35. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів, 2008. 288 с.

12. Інформаційні ресурси

1. Сайт бібліотеки БДПУ. URL: <https://library.bdpu.org>.
2. Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: www.nbuv.gov.ua.

4. Методи навчання:

- 1) За джерелами передачі й характером сприйняття інформації: словесні, наочні, практичні.
  - 1.1. Словесні: пояснення, розповідь, лекція, бесіда.
  - 1.2. Наочні: ілюстрування, самостійне спостереження.
  - 1.3. Практичні: вправи, практичні роботи.
- 2) За основними дидактичними завданнями, які необхідно вирішувати на конкретному етапі навчання: методи оволодіння знаннями, формування умінь і навичок, застосування отриманих знань, умінь і навичок.
- 3) За характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, проблемного викладу, частково-пошукові.
- 4) Методи стимулювання навчальної діяльності:
  - 4.1. метод навчальної дискусії – суперечка, обговорення будь-якого питання навчального матеріалу.
- 5) Методи контролю і самоконтролю у навчанні:
  - 5.1. метод усного контролю: основне запитання, додаткові, допоміжні; індивідуальне опитування;
  - 5.2. метод письмового контролю;
  - 5.3. метод тестового контролю.
- б) Бінарні методи:

Методи викладання: інформаційно-повідомляючий; пояснювальний.

Методи навчання: виконавчий; репродуктивний (відтворюючий); частково-пошуковий.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

6. Система оцінювання.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	відмінно	зараховано	A (відмінно)
78-89	добре		B (добре)
65-77			C (добре)
58-64			D (задовільно)
50-57	задовільно		E (задовільно)
35-49	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

